

יום אחד נפגשתי עם חברי מילדות, שלום. למדנו באותה כיתה, היינו שכנים בפרדס ויחד זכינו ביושר בכינוי "הילד החלש בכיתה". שלום, עכשיו גמלאי, בעבר מנהל ברפאל, סיפר לי שאף על פי שכבר מזמן אינו גר בכפר, הוא משתתף בחוג של בני גילנו שם, חוג העוסק בדיבור על כל דבר ומאורגן על ידי עמי ניצן. שאלתי, דיבור על מה? תן דוגמא. ואמר, בשבוע שעבר הוזמן טיבלום הזקן לרגל הוצאת סיפרו המספר, בין השאר, על פועלו בכפר. טיבלום גילם בכפר ויתקין את האחר, זה שלא הולך בתלם. כולם חשבו ירקות מטעים תרנגולות ופרות, טיבלום חשב על תיירים ותיירות. כולם ראו בנחל מכשול הראוי למעבר, טיבלום ראה בבוע אשר בקרקעית הנחל, מרפא כמעט לכל דבר. היה לו בן, בוקי שהגיע לכיתתנו לאחר שחמש פעמים נשאר כיתה. בכיתה בוקי לא למד דבר, אבל לנו הוא היה המורה בכל הכרוך בלהיות מבוגר. יום אחד לטיבלום נמאס הכפר. השאיר את אשתו, לקח את בנו איתו ועזב לטבריה שם היה למנהל המרחצאות. ובתוך כך הוא לא שכח להביא איתו לשם את הפילומה הבוע אשר בקרקעית נחל אלכסנדר שלנו.

ולמה הוזמן טיבלום לדבר בפני החוג הנזכר?

כי כתב ספר שבו סופר על הצרות שהיו כרוכות בלהיות אחר בכפר. ואיך לא שעו אז לחלומותיו ורעיונותיו בעוד שעכשיו עושים כולם כדבריו. וגם אבא שלי לסיפורו שורבב, שם טיבלום מתמרמר על שפרופסור נכבד יחס לאבי חידוש שטיבלום חשב עליו לפניו. כל זה סיפר לי שלום בשיחה של אחר הצהריים ואני לאחר הרהור אחד או שניים אמרתי: שני כפרים קמו באותו העמק ובאותו הזמן, עשויים מאותם האנשים שעלו לארץ מפולניה, אוקרינה ורוסיה כדי להקים מושב כאן, והנה כל כפר יצר לעצמו תבנית קהילתית שונה. במה שונה? שאל שלום שהרי בכל מושב לכל חבר יש משק ולכולם ביחד מחלבה וצרכניה? בכפר ויתקין כולם היו עושים את אותו הדבר ובכפר חיים כל אחד עשה את הדבר שלו, ענית.

בכפר ויתקין, כשמגיע הזמן, שותלים כולם עגבניות בשדה א' בשדה ב' זורעים בקיה לחציר ובשדה ג' זורעים תלתן. כל אחד זורע בחלקתו תלתן, אך כולם באותו שדה ובאותו הזמן. בכפר ויתקין לכל חבר רפת פרדס ולול וכל אחד מביא את חלבו למחלבה ואת ביציו לתחנה ואת תפוזיו לבית האריזה כל אחד לוקח אפרוחים במדגרה, אספקה במחסן, ומכשירים וחומרים במחסן לחומרי בנין. בכפר חיים לאחד פרדס לשני משתלה והשלישי רפת. בכפר ויתקין, מביאים את התוצרת אל בית האריזה ולוקחים את התשומות מן המחסן. בכפר חיים כל אחד מוכר לסוחר וקונה ממי שמוכר. שלום הרהר, אך לא ערער ואני בנשימה אחת בלי הפסקה או חציצה, המשכתי לספר. סיפרתי את סיפור המשתלה.

בסוף שנות החמישים התחלתי לחשוב על לימודים באוניברסיטה. היתה אז רק אחת בארץ והיא שכנה בירושלים. לימודים באוניברסיטה חייבו מגורים בירושלים וזה היה ענין יקר. אני הייתי עסוק בתעודת הבגרות, לאמצעים בכלל לא דאגתי. היתה לנו רפת אחת הטובות בכפר והמשך כולו (משק 116) היה תמיד בזכות (זכות זה ההפך מחוב). אבל אז היכה הגורל ופרצה מחלת הפה והטלפיים. המגיפה השתוללה בארץ כולה וכמה שלא השתדלנו, בריכות ליזול (חומר חיטוי) בכניסות לכפר והחלפת מגפיים בכניסה לרפת, המחלה הגיעה לכפר. בשבוע אחד אבא איבד את כל פרותיו. למשק זה היה אסון ולי נופץ החלום, חלום הלימודים בירושלים.

התחלתי לחשוב על מיזם (אז עוד לא הומצאה המילה הזו) שיוכל להניב את הכסף הדרוש בזמן הנחוץ (שנה שנתיים) ועלתה על דעתי משתלה. מה פתאום משתלה? ואם משתלה, משתלה של מה? בכפר גידלו ושתלו הדרים, תפוזים קלמנטינות ואשכוליות, בכל חלקה טובה וקצת פחות. תנופת ההדרים פשטה בכל הארץ. אני זוכר שהמדינה חילקה חלקות ועודדה כל דיכפין לנטוע הדרים ומשתלות הדרים צצו ברחבי הארץ כפטריות אחרי הגשם. באותו היום ראיתי בכניסה לצרכניה קופסאות פח, אשר שימשו קודם להחמצת מלפפונים ובהן צומחים שתילים. מה אלה שאלתי? אלה שמימין שתילי פקאן, אלה שמשמאל שתילי אבוקדו, ענה הצרכן. כמה עולה שתיל? שאלתי. עשר לירות אחד, אמר. בדרכי הביתה חשבתי "עשר לירות? עשר לירות, השתיל הזה לא היה עולה גם אם היו יוצקים אותו מזהב". לבחירת מין השתיל אותו אגדל הסתייעתי בספר "גידול הסובטרופיים בארץ" שכתב פרופסור אופנהימר. שם מצאתי אחרי זני ההדרים למיניהם, עמודים אחדים על האבוקדו. על הפרי (מלבד יחידי סגולה לא ידעו הרבים איך אוכלים) על העץ ואופן גידולו. לרוע המזל לא היה שם דבר על המשתלה. כך או כך, התחלתי להתעניין במשתלה של אבוקדו ופקאן. ועוד לפני כל אלה היתה נעמה פרנק, נערה מגבעת חן, חברתי הראשונה מן התיכון, אשר למדה בבית ספר לגננות ושתלנות בפתח תקוה ואולי זה היה הזרע הראשון שנתן בראשי את הרעיון. בכפר ויתקין אז לא היתה אף משתלה. חסקלברג הצעיר המשתלן דהיום היה אז ילד קטן שהזדנב אחר אחיותיו הגדולות בנות גילי, בכדי להקים משתלה הייתי צריך להשיג מידע במקום אחר.

נסעתי למשרד החקלאות בתל אביב, שם התקיים יום הדרכה למשתלות. למדו שם על הכנת הזרעים כולל הכמנה. אתם יודעים מה זה? גם אני לא ידעתי – שמים אותם בחול רטוב עד שינבטו בטרם זורעים כל אחד בקופסתו. למדו הרכבה ואז, בין השאר, המדריך אמר: "הדרים מרכיבים בהרכבת עין, פקאן בהרכבת טלאי ואבוקדו בהרכבת טריז". למה? שאלתי. וענה: "כי הדרים – עין, פקאן-טלאי, ואבוקדו-טריז", הבנתי. עד היום לא יודעים על זה יותר כמדומני. ועוד אמר: "כנות של פקאן מגדלים מפירות של עץ זריע" מה זה כנה ידעתי. כנה זה השתיל ששותלים ועליו מרכיבים את הרכב ענף קטן או ניצן מן העץ שרוצים ביקרו. לכנה

תכונות החשובות במגע עם הקרקע לרכב תכונות החשובות במגע עם החקלאי והצרכן. מה זה זריע? העץ מפירותיו זורעים את הכנות. איפה יש? שאלתי. "ברחובות אמר, תלך ברחוב הבריכה, בבית החמישי אחרי הבריכה תראה את העץ" ענה לי. לא העזתי לומר שמימי לא ראיתי עץ פקאן.

מסתבר שכדי להיות משתלן, צריך לדעת המון. חומר ריבוי איזה ומהיכן, ואיך מכינים אותו? מיכלים מהיכן ואיך מכינים תערובות למילוי? רכב איזה מהיכן ואיך מרכיבים אפילו את הסכין צריך לדעת איך משחזים והוא צריך להיות כה חד עד שיכול לגלח שערות מעל כף היד. לכל אחד מאלה ועוד רבים אחרים נדרש מקור מומחה שיאות ללמד ומומחים בתחום הסובטרופיים באותם ימים, היו נדירים ואלה שהיו לא היו נלהבים להתחלק בידע שבידם. מדובר היה במוצר חדש ויקר והם חששו שאם ירבו היצרנים ירדו המחירים. עצי פקאן בוגרים מזנים שונים היו נטועים בבית הספר החקלאי 'מקווה ישראל'. היה שם מורה זקן שהתמחה במטעים אקזוטיים וחונך ללמד כל דורש. עצי אבוקדו בוגרים גדלו בקיבוץ משמר השרון. רכב לאבוקדו אפשר היה להשיג בקיבוץ יקום... כל אלה נודעו לי אחר כך, בכדי להתחיל היה נחוץ קצה של חוט. את הקצה הזה נתן לי חברי גדעון מכפר חיים. בכפר חיים היה משתלן, ארתור, שהתמחה בסובטרופיים. הוא היה יקה קפדן ושמר על הידע היקר מכל משמר. אבל לגדעון, חברי מן התיכון, היו עיניים טובות ואף על פי שבעצמו לא היה משתלן, ראה הבין ומסר לי בראשי פרקים את העניין. מאחר ולא יכולתי להשיג את הידע במקור חיפשתי ביובלים. במשמר השרון, יקום, מקוה ודומיהם. מרכז המטע במשמר השרון היה מן הנחשונים שהתחילו לגדל בארץ סובטרופיים. הוא לא היה בעסק של עצירת הידע ולימד אותי את כל מה שיכול, אבל הוא היה מטען, הוא לא היה משתלן. הוא הזמין אותי לאסוף את הפירות שנשרו במטע של משמר בסערה והציע שאת הפרי אוכל ככל שאוכל ואת הזרעים אזרע בקופסאות ואגדל מהם את הכנות וכך למדתי לאכול אבוקדו וגם אכלתי עד שהיה לזרא. בכדי ללמוד להרכיב את הפקאן הזמנתי את המורה ממקוה ליום עבודה תמורת תשלום. הוא לימד אותי ואת אורי אחי את סודות ההרכבה. אני הסתכלתי ואורי ממש למד וההרכבות שהוא הרכיב אחר כך, נקלטו כולן ועמדו לעד.

את המשתלה החזקנו שנתיים. לאבוקדו היתה דרושה שנה אחת ולפקאן שתיים. בשנה השנייה כבר הייתי בבית ברל שם למדתי במכון להשכלה ומחקר (היום מכללה) הייתי בא הביתה בכל יום רביעי בלילה כדי להשתתף בעבודת המשתלה והמשק, אבל אורי אחי היה האיש במקום, הוא השגיח והשקה וטיפל וכשהגיע עת השווק עקר וזו היתה עבודת איתנים, שורש של פקאן נראה כגזר ענק מתחיל עבה ונהיה דק. בכדי להגיע אל הדק יש לחפור לעומק של מטר. תשאלו מה קיבל? שום דבר. כך זה היה אז. המשק היה העיקר וכל אחד עבד מבלי לצפות לתגמול מיוחד. ובכל זאת המיזם הזה היה שלי, במובן מסוים, ואורי

השתתף איתי בו במין אחוות אחים סמויה. האמת שגם אני לא קיבלתי דבר, כל ההכנסות הלכו לחשבון מספר 116, אבל כשהגיע שעת ללמוד מומנתי על ידי המשפחה כדבר מובן מאליו והם היו מממנים את לימודי גם אם לא היתה לי משתלה או שלא היתה מצליחה.

כשהגיעו שתילי האבוקדו לפירקם מכרתי אותם לכל דיכפין, זה היה אז מוצר נדיר ובאו לקנותם מקרוב ומרחוק. את שתילי הפקאן קנה ממני ועד הכפר ושתל אותם בחלקה רחוקה מן הבית על הכביש לתל אביב. שם בגלל המרחק הרב מן הבית היה מתאים לגדל מטע במשותף. העצים גדלו והיו לעצי ענק נושאי המון פרי. בשנים הראשונות נשאו גם רווחים, אחר כך ניטעו מטעי פקאן רבים וירדו המחירים בכפר חשבו לעקור, אורי הציע לשמור. לגדל את המטע כגן ציבורי, על הדרך לתל אביב, לטובת האומה ואולי בעתיד אפשר יהיה גם לעשות שם עסקים. פרנסי הכפר נמנו וגמרו ועקרו. חבל.

בשנתיים קרו דברים. אבא לא התיאש, הביא פרות חדשות והקים רפת חדשה טובה מן הראשונה. בכלל הוא היה ונקה סטנקה ברוסית (נחום תקום בעברית), נופל וקם בשפת בני אדם. אני הלכתי ללמוד באוניברסיטה בירושלים. למדתי כלכלה ופילוסופיה וכשגמרתי הייתי אחד הכלכלנים הראשונים מתנועת המושבים וככזה נשכרתי לעבוד במשרד החקלאות משם עברתי לרשות לתכנון כלכלי במשרד האוצר ומשם למרכז וולקני שם הייתי ליועץ הכלכלי. תפקידי בוולקני היה לשקול מגדלים פורחים באויר או בעברית פשוטה להעריך מראש את התועלת הצפויה ממחקרים בחקלאות. כשבאתי לעבוד שם הוצגתי על ידי יואש ועדיה, ראש המכון, בפני ההנהלה ושם הצגתי במילים אחדות את תפקידי. והנהלה- כולה פרופסורים זקנים יודעי דבר. כשסיימתי קם אחד בחרי אף ובטרם יצא את האולם אמר: הערכה מראש של התועלת הצפויה ממחקר, אין כזה דבר. כשיצא שאלתי מי זה? אופנהיימר, נאמר. ואני זכרתי את הספר גידולי סובטרופיים בארץ שכתב אופנהיימר ואשר ממנו הפקתי את כלל האצבע "רוצה לדעת מה יהיה כדאי לגדל מחר? עלעל בדף הבא בספר של אופנהיימר".

על המשתלה הזו סיפרתי לשלום דרורי בשיחתנו הנ"ל. הוא סיפר לעמי ניצן באחת הפגישות של החוג בכפר. ועמי אמר: "לא היה ולא נברא! חסקלברג הוא זה שהתחיל את השתלנות בכפר". מסתבר שלמשתלה שלי לא נשארו עקבות. מטע הפקאן נכרת וגם בזכרון סימן לא נשאר. עכשיו פסח וזה מזכיר לי שבעוד שאנחנו מספרים ביציאת מצרים כל שנה ושנה ובגין אמר לסדאת "בנינו לכם את פיתום ואת רעמסס" מסתבר שהמצרים אינם זוכרים על כך דבר. הכול תלוי מי זוכר ובמה מדובר.